cœleſti civitate Dei, deque ſpiritalibus bonis, quæ in illa ſunt, è ſermonibus Prophetarum, atque aliis divinitus inſpiratis ſcripturis audivimus. Quum vero à terris in illam cœleſtem Jeruſalem aſcenderimus, collatis iis quæ in ea videbuntur cum illis quæ olim audivetis, dicemus, *Sicut audivimus ſic & vidimus*. Ambroſii eadem expoſitio præciſis verbis iſtis; *Audivimus extra civitatem, videmus in civitate cui Deus eſt lumen æternum* a. Fulget enim dies ſine ſole mundano: luna non quæritur: fundamentum ejus non temporale, ſed æternum eſt. Hieronymus b in Epitaphio Paulæ ſcribit; *Saturatur quia eſurivit, & læta decantat; ſicut audivimus ita & vidimus*, &c.

a Apoc. 11, 11. b ep. 27.

Placet hìc quoque ſenſus anagogicus Hugoni, & Petro de Harentals: prætereà Franciſco c Horantio. Prius etiam juxta iſtum ſenſum, audire jubemus, quàm videre d, & niſi credamus negatur nobis intelligentia e, quærere oportet prius quàm inveniamus f, & vitam æternam conſequamur, quæ eſt ut Deum cognoſcamus, & Chriſtum g, ut Auguſtinus h annotat: ſi ſcire vis ubi ſponſus paſcat, cubetque in meridie, ideſt, in clara luce, *murenulis aureis vermiculatis argento* in auribus i: nimirum fide opus eſt, quæ eſt ex auditu k, ut ſcribit Bernardus l, addens quod jam dixi de ſponſa juſſa prius audire, poſtea videre, item verba Job m, *Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te*, & David n *auditui meo dabis gaudium & lætitiam*. Ad hæc in Cantico o ante illa, *Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles*; quibus nempe verbis oſtenditur ſponſus, præcedit, *vox dilecti mei*, cui videlicet prius credatur, quemadmodum advertit idem Bernardus p poſt Origenem q, & Nyſſenum: ſed adjicit Bernardus *fide mundari corda* ſeu purificari r, ut ſcilicet videant Deum, & in Pentecoſte antea ſonum vehementem auditum, quàm viſæ fuerint igneæ linguæ ſ. Deniq; ſicut Deus multifariam prælocutus multiſque modis in Prophetis, noviſſimè locutus eſt in Filio t: & viam diſciplinæ tradidit Jacob puero ſuo, poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt u: ad eumdem modum ab hominibus audiri per fidem hic prius debuit, quàm claré cognoſceretur per beatificam viſionem. Narrat Petrus de Harentals ex neſcio quo ſcriptore, quum inter duos Monachos conveniſſet, ut qui prior evolaret in Cœlum, ſuperſtiti renuntiaret de gaudis illius, hoc unum dumtaxat dediſſe reſponſum qui prius deceſſerat: *ſicut audivi ſic vidi in civitate Domini virtutum, in civitate Dei noſtri*. B. Thomæ Aquinati Romanus qui in prælectionibus ei ſucceſſerat Pariſiis, quum ille quæreret ex eo poſt mortem apparente ſibi, an in anima ſeparata permanerent ſcientiæ hìc acquiſitæ, nec ad hoc reſpondiſſet, niſi hoc ſe ſcire quòd videret Deum; ad aliam quæſtionem, utrum videret Deum ſine medio aut aliqua re interpoſita, hoc unum reſpondit, quod hiſce verbis noſtris continetur x.

c l. 8. in c. Cath. c. 10. d Pſ. 44. 11. e Iſ. 7. ſecundo LXX. f Matt. 7. 7. g Ioa. 17. 3. h 2. de lib. arb. cap. 2. i Cant. 1. 10. K Rom. 10. 17. l Cant. & 53. m c. 42. 5. n pſ. 50. 10. p c. 2. 8. q Ser. 53. in Cant. q ibid. r Act. 15. 9. ſ Act. c. 2 3. t Heb. 1. 2. u Baru. 3. 58 Inter duos monachos conventio. Thomæ Aquinati quæſtiones factæ à Romano, cui poſt mortem apparebat. x Sup. in vita.

Sic vidimus.) Interſerunt & codices Complutenſes, ac Regii, Ambroſius quoque, Arnobius, Auguſtinus, Caſſiodorus, præterea Pſalterium Vaticanum, & Gallicanum: & pro *ſic* legunt, *ita*, ſed Hieronymus y ait, & redundare: Hebraicè quidem non habetur, quamvis extet Græcè. Supplet Chaldæus ante priora verba, *ſicut audivimus*, hæc alia, dicent omnes ſimul. Si locum de fidei cognitione accipiamus per quam magis explicitè res prædictas intelligimus, velutique gratiam pro gratia & ſic recipimus, dicemus (*videndi*) verbum de fide hujuſmodi comparata cum priore, quæ obſcurior erat, ac umbræ ſimilis.

y ep. 135. z Ioa. 1. 16.

In civitate Domini virtutum.) Hieronymus, *exercituum*, quod valere vocem Hebræam צבאות *tſevaoth*, & Græcam τῶν δυνάμεων, ſæpe monuimus. Rectè *Dominus exercituum* hunc nominatur, quum ſermo eſt de liberatione ab hoſtibus beneque munienda, & defendenda civitate ac populo Dei, quem etiam tuetur Angelorum operâ immittendo *in circuitu*, & in morem caſtrorum; qui dicuntur item *Dei milites* a, *caſtraque* ipſius b. Qui Angelis, Archangelis, Thronis, Dominationibus, & cunctis cœlorum agminibus tantus Dominus dominatur, non dedignatur, ait Ruffinus, regnare in nobis, ita ut una civitas ſit Angelorum & hominum. Poſſet præpoſitio *in* eſſe loco præpoſitionis *de*, & ſenſus eſſe, ſicut audivimus de civitate Domini virtutum, ſic Avidimus. Ea tamen mutatio non valde neceſſaria.

a Pſ. 33. 8. b Gen. 32. 2.

Deus fundavit eam in æternum.) Illa ipſa civitas de qua verſu dicebatur 3. *fundari exultatione univerſæ terræ*. Non eſt quod metuat adeò bene fundata civitas, quæ in poteſtate tanti Dei eſt Dominique exercituum, qui & ipſe *fundamentum* ejus eſt c. *In vanum laborant ædificantes ſine illo domum*, ut qui turrim Babel d, *fruſtra vigilant cuſtodientes illo non cuſtodiente civitatem* e. Eccleſiam ædificavit ſuper petram tam ſolidè immobiliterque, *ut portæ inferi adverſus eam prævalere non poſſint* f. *Fundamenta* enim *æterna ſuper petram ſolidam* g. Si ergo enim Deum fundavit in æternum, quid times an cadat firmamentum? Gaudeant Chriſtiani; ait Caſſiodorus, & tota mentis exultatione lætentur, quando audiunt à Domino eſſe fundatam, in qua ſe firmiter conſiſtere poſſe non dubitant. Errant vehementer hæretici, qui Eccleſiam, ex quo à Chriſto fundata eſt, aberraſſe dictitant, ac apud ſe unos diliteſcere, quæ Donatiſtarum fabella vetus fuit apud Auguſtinum locis multis. Hoc eſt *ſanctificium* illud *ſicut unicornium*, quod *ædificavit* Deus *in terra, quam fundavit in ſæcula* h. Eccleſia periiſſe dicunt, qui in illa non ſunt, ait Auguſtinus i, exclamans, ò prudentem vocem! illa non eſt, quia tu illa non es? Vide ne tu ideo non ſis: nam illa erit, etſi tu non ſis. Hanc vocem abominabilem & deteſtabilem præſumptionis & falſitatis plenam, nulla veritate ſuffultam, nulla ſapientia illuminatam, nullo ſale conditam, vanam, temerariam, præcipitem, pernicioſam, prævidit ſpiritus Dei, &c. Ejuſdem tempore Auguſtini ſexcentis dumtaxat annis Eccleſiam duraturam Pagani jactabant. In fine verſus eſt סלה *ſelach*, ſive διάψαλμα, de cujus uſu dictum alibi.

c 1. Cor. 3. 11. d Gen. 11. 4. 5 e Pſ. 126. 1. f Matt. 16. 18. g Eccl. 26. 24. Donatiſtarum fabella. h Pſ. 77. 69. i in Pſ. 101.

Verſ. 10.) Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui.

EXperti inquam ſumus tuam, Deus, adverſus nos curam, benignitatem, miſericordiam, quam prius crebro ſermonibus uſurpaveramus; & piis meditationibus conceperamus, præſertim in templo, qui opportunior locus eſt ad id faciendum, ac de te cogitandum, tuamque opem implorandum. Athanaſius, Theodorus, Cyrillus, Theodoretus, *ſuſcipiendi* verbum æſtimare interpretantes, vel cogitare, ſibi perſuadere, contemplari, gratias innunt agi verbis pro futura converſione omnium. Latini exponunt de Chriſto incarnato, & ejus ſacramentis, quæ ſunt vaſa miſericordiæ & gratiæ, pertinetque ad templum quod eſt Eccleſia, in qua gratiam & miſericordiam recipiunt proprium ſacramentorum effectum & meritorum Chriſti, illi qui dignè ſacramentis vivunt, & non in vacuum, inquit Auguſtinus, gratiam Dei ſuſcipiunt k, & ut loquitur Remigius, Bruno Herbipolenſis, Thomas, non in extremis verſantur, ſicut improbi, ſed in medio non ſolùm per conſenſum doctrinæ [*in medio* enim *Eccleſiæ aperuit* l *os ejus*] ſed etiam vitæ. Alii, in quorum iſti medio ſunt, tamquam *lilium inter ſpinas* m granumve inter paleas, portans ſacramenta ſine fructu. Hoc pacto dici etiam illi poſſunt *in medio templi ſuſcipere miſericordiam*, quia in medio cordis, qui ſicut templo veneranter eam cuſtodiunt, ut Turrecremata innuit. Hieronymus ſuſceptæ miſericordiæ in medio templi exemplum dat diſcipulos, ſuper quos deſcendit Spiritus Sanctus in Pentecoſte n, ac deinceps alios, noſque ipſos. Indicat id quoque Ricardus Pampolitanus, & Bruno Charthuſianus & per *ſuſceptionem in medio templi* denotari tantæ gratiæ manifeſtationem ac propagationem. *Medium templum* Caſſiodorus Synagogam vult eſſe, & Chriſtum vocari nomine *miſericordiæ*, ſicut & *ſalvator* dicitur Hebraicè *Jeſus*: veniſſe enim in medium Judæorum, ex quibus propterea *ſalus eſt* o, & ipſe ex iiſdem *ſecundùm carnem* p, ſed quia noluit Synagoga liberari, nec ſcire ac recipere illum qui *medius* eorum *ſtabat* q, vocatas gentes miſericordiæ munera ſuſcepiſſe. Ambroſius, *miſericordiam* accipit pro gratia incarnationis quæ facta eſt *medio templi Dei*, hoc eſt, in corpore Chriſti, quod ipſe vocavit *templum* r, qui in eo eſt noſtrorum purificatio peccatorum; nullum in eo peccati

k 2. Cor. 6. 1. l Eccl. 15. 5. m Cant. 2. n Act. 2. 4 o Ioan. 4. 22. p Rom. 9. 5. p Ioan. 1. 26. r c. 2. 19.

peccati potuit eſſe contagium, ſed pro delicto mundi totius fuit ſacrificium: in eo Dei imago fulgebat, & corporaliter plenitudo divinitatis habitabat a, quoniam ipſe Chriſtus eſt plenitudo. Indicat videlicet cauſſas propter quas templum materiale ſanctum cenſetur: quia in illo purgantur peccata: conſecratur Deo, ei denique ibi ſacrificatur piæ quædam in eo imagines venerandæ præponuntur: Dei præſertim & ſanctorum etiam: ibidem peculiari quadam ratione præſens eſt Deus, ac propter Euchariſtiam ſubſtantialiter Chriſtus: quo modo non eſt extra in aliis locis. Addit Ambroſius, referendo ſermonem iſtum, non ad Chriſtum, ſed ad Patrem, in medio templi non miſericordiam illius ſuſcepiſſe, quia *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi* b, multoque magis caro ejuſdem *templum* nominari meretur quàm homines juſti c, quia ſemper Spiritu Sancto plenus fuit Chriſtum & ſentiebat de ſe virtutem exire d. Denique *templum* ſumit pro Eccleſia, quam fundavit & ædificavit Chriſtus atque propagavit in æternum; ſive, quod idem eſt, Pater cum Filio, & per illum, de quo apud Iſaiam e, *Ego ſuſcitavi eum ad juſtitiam & omnes vias ejus dirigam, ipſe ædificabit civitatem meam*. In interiore templi Salomonici oraculum erat, arcaque Domini ſ, quæ deſignabant cœlum & Chriſtum, in quo fœdus pacis habemus apud Patrem apud quem ille carnem ſuam collocavit in dextera ejus. Ergo miſericordiam invocamus eò in ſpiritu aſcendentes, & gratulamur ſuſceptam, certi quidquid petierimus, impetraturos per advocatum Chriſtum, g multo magis quàm certus erat Salomon h. Orat Eccleſia in oratione de dedicatione templi, ut quiſquis illuc ingreditur petiturus, cuncta ſe impetraſſe lætetur. Hujus rei præludium quoddam promiſſione præceſſit, que die illatus in templum ac oblatus puer Jeſus eſt; ut idcirco in introitu Miſſæ ordiatur Eccleſia tunc ab iſtis verbis, *Suſcepemus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui*. Quamvis eodem utatur introitu in Miſſa Dominicæ Octavæ poſt Pentecoſten, de qua re Durandus i, qui etiam interpretatur *medium templi* de Maria. Thomas etiam hoc loco, Haimo, Harentals, Hugo, Valentia, Ayguanus, Gloſſa ord. & Lyrani, Bernardus k, Vitriacus l *ſuſceptionem* iſtam applicant Simeoni, quum ſuſcepit in templo Chriſtum in ulnas ſuas m. Eodem ſpectant Malachiæ n verba recitata in ejuſdem feſti epiſtola, *ſtatim veniet ad templum ſanctum ſuum dominator Dominus, quem vos quæritis, & Angelus teſtamenti, quem vos vultis*. Propter eamdem Chriſti præſentiam docentis etiam quotidie in templo o, major cenſetur gloria domus noviſſimæ pluſquam primæ, ubi & pax data p, in quam ſe dimitti Simeon poſtulavit vel gratulatus eſt q. Ad idem proferri poteſt illud r: *exulta & lauda habitatio Sion quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael*. Ruffinus in medio attendit Chriſtum, qui non modo miſericors eſt dimittendo peccata, ſed vitam quoque tribuendo æternam immeritis. Ipſamet miſericordia, æqualiter ad omnes ſe habere tam ad nobiles quàm ad ignobiles: tam ad idiotas quàm ad ſapientes; quia quicumque invocaverit nomen Domini *ſalvus erit* ſ, & *quotquot receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri* t. Attingit idem Haimo. Quidquid omnibus commune eſt, inquit Auguſtinus u, in medio eſt ut tantùm diſtet ab omnibus, & tantum propinquet omnibus, & quod non in medio eſt, quaſi privatum ſit. Longè eſt hæc gratiarum actio, ait Bernardus, à voce illa x gementis, *Domine in cœlo miſericordia tua*, &c. ideſt, apud ſolos cæligenas. Quamvis locus ille alium litteralem ſenſum habeat, ut ſuo tempore diximus. Volunt alii y *medium templi* deſignare medium annorum quod expreſſit Habacuc z, ut in eo venerit, ſuſceptaque ab hominibus fuerit miſericordia Dei, nempe Chriſtus. Hugo accommodat locum ad pœnitentes, quibus obvia parataque eſt miſericordia Dei: ſed ad religioſos præterea, qui vocationis beneficium, ſingularem reputant miſericordiam; ita ut apud quoſdam qui recipiendi adducuntur in capitulum, poſternant ſe in medio, qumque ab eis quæritur quid petant, reſpondent; *miſericordiam Dei, & veſtram*. Diſtinguit idem Auctor templum materiale, ſpirituale (quæ eſt congregatio fidelium) ſacramentale paleas & improbos vult eſſe, indignè ſacramenta ſuſcipientes: cœleſte, ſingulare, quem ait eſſe Chriſtum.

a Col. 2. 9. b 2. Cor. 5. 19 c Cor. 9. 19. d Luc. 8. 46. e c. 45. 13. f 3. Reg. 6. 19 g 1. Ioa. 2. 1. h 3. Reg. 8. 29. In introitu miſſę verborum exordium in Eccleſia, & in miſſa Dominicæ octave. i l. 6. ration. div. off. cap. 122. & l. 7 c. 7. K Ser. 1. de purific. l Serm. 1. in Dom. 8. poſt Pent. m Luc. 2. 28 n cap. 3. 1. o Mat. 26. 55 p Agg. 2. 10 q Luc. 2. 6. r Iſa. 12. 6. ſ Rom. 10. 9 t Ioa. 1. 12. u in Pſ. 75. x Pſ. 35. 6. y Ianſenius z cap. 3.

Paullo aliter Vitriacus y enumerat myſticas notiones templi, docetque præterea, ſuſcipi miſericordiam in oſtio templi ab incipientibus: in medio, à proficientibus; in ſacrario, quod *ſancta ſanctorum* dicitur à perfectis: in altari holocauſti, per carnis macerationem: in altari thymiamatis, per devotionem: item à quibuſdam in principio, ut à filio prodigo, cui pater dum adhuc is longè eſſet, occurrit: in medio, ab illis qui poſt lapſum recolendo divina beneficia & peccata, reſurgunt: in fine vel mortis vel Judicii. Plura idem ſenſu myſtico certè piè ac eruditè. Tum etiam de ornatu templi Salomonis, accomodatè ad mores.

y ſupra.

Suſcepimus.) Hieron. *æſtimavimus*, alii, *conſideravimus* putavimus animo, concepimus: vel conjecimus; quòd aliquos Græcè dicere hìc εἰκάσαμεν Chryſoſtomus teſtatur quidem, præterea, expectavimus, ſperavimus, cognovimus; quibus modis idem Chryſoſtomus: Athaſius verò exponit, contemplati ſumus; Cyrillus ac Theodorus, cogitavimus, conſtanter affecti fuimus. Euthymius explicans eo modo quo noſtra editio Latina habet, ac Theodorus etiam declarat, meminit, τὸ ὑπελάβομεν ab aliis reddi, *exiſtimavimus*, aut *cognovimus*. Neſcio cur Agell. afferat parum aſſecutos LXX. Interpretum ſententiam, qui aliter intellexerunt, quàm quod ſignificatur verbis Latinis *exiſtimandi*, putandi, ſuſpicandi: credi debuit Latinum interpretem rectè aſſecutum ſententiam Græcorum, & omnes Latinos ennarratores, ac de Græcis Euthymium ac Theodoretum. Immo prima ſignificatio verbi ὑπολαμβάνω eſt *ſuſceptio* tamquam onus, vel humeris excipio, quod Simeoni geſtanti Chriſtum aptè convenit, traslatitia ſuſpicior, *exiſtimo*, *puto*, &c. Sed & Latinum *ſuſcipere* numquas interpres noſter aliter uſurpavit quàm pro eo quod eſt accipere & ſumere. Denique non ita commodus ſenſus, qui placet Agellio, eſt autem Cajetani & Placidi, exiſtimavimus miſericordiam & gratiam tuam Deus in medio templi tui contineri, nec ultra ſe porrigere alibique celebrari. Vel in eam cogitationem venimus, ut putemus veluti ſedem habere in templo tuo miſericordiam tuam, ac quicquid ibi petierimus. Vel te ideo nobis miſericordiam largiri, quia ibi habitas. Janſenius contendens etiam *ſuſcipere* hìc eſſe reputare, declarat dici quod in templo tamquam in opportuniore loco expenditur bonitas Dei. Multo melior ſenſus communis quem præ ſe fert omnino Latinum verbum *ſuſcipiendi*, & patitur Græcum ὑπολαβῶν, de quo prius actum eſt, nempe ſuſceptam, ideſt, acceptam jam, & obtentam divinam miſericordiam.

Hebræum דמינו *dimminu*, à דמם *damam*, vel דומ *damah*, vel דום *dum*, ſignificat, *expectavimus*, aſſimilati ſumus, aut aſſimilavimus, quod εἰκάσαμεν valet apud Chryſoſtomum, & exponi poſſet per *conjectare*, animo fingere, imaginari, exiſtimare. Idem Chaldæum כאשיב *aſuinana*, redditur in biblis regiis, *coæquavit nos*, à Nebienſe, *exiſtimavimus*. Confirmat Janſenius ex Pſalmo XVI. z ubi quod habemus, *ſuſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam*, legitur Græcè, ὑπέλαβόν με, & Hebraicè דמונו *dimiono ſimilitudo ejus*, ut vertit Hieronymus, & ſi mutatis punctis legatur דמינו *dimminu*, eſſet idem vebum quod eſt hoc loco. Sed conſule quæ ibi diximus. Quidquid autem ſit LXX. verbo ὑπελάβομεν pro *ſuſcepimus*, voluerunt ſignificari, Davidem aliosque quos ſecum ſequentes facit, non fruſtra, ſed efficaciter expectaviſſe, nec opinione ac ſpe ſua deluſos, aut fruſtratos fuiſſe, ut Genebrardus, notat, vel, ut Titelmanus, cum æſtimatione, atque omni veneratione, & cultu honoris debiti ſuſcepiſſe oblatam miſericordiam tantam: vel, ut Tyroboſcus, prius cogitatam animo miſericordiam & expetitam in vetere nimirum teſtamento, re ipſa ſuſceptam in novo. Laudandum ſtudium tuendi editionem Latinam vulgatam.

z verſ. 12.

In medio templi tui) In Pſalterio Ambroſiano, *in medio plebis tuæ*. Apud Auguſtinum, & in bibliis Complutenſibus regiiſque, *in medio populi tui*, & in editione Græca, ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ σου, apudque Apollinarium, Theodoretus, Euthymium, ſed modum optantis, Apollinarius exprimit.

Σῶν λαῶν ἀνὰ μέσσον ἄναξ ἔλεον ὀπάζοις.
Tuorum populorum in medio, Rex, miſericordiam præbeas.

Eamdem lectionem ſequitur Pſalterium Arabicum, & A Æthiopicum. Facilis contingere mutatio potuit ex ναῷ in λαῷ; vel quum fortaſſe quiſpiam expoſuiſſet, ναῷ ſignificare figuratè ſeu myſticè λαῷ, alius gloſſema correctionem arbitratus, inſeruit in textum loco ναῷ. Te-
a epiſt. 235. ſtatur Hieronymus a non de Hebraico tantum vertiſſe ſe *in medio templi tui*, ſed etiam de LXX. interpretibus, quia eſt היכלך *bechalacha*, & ναῷ σου. Ita etiam tranſtuliſſe teſtatur ſcholion, Symmachum, Aquilam, Theodotionem, V. & VI. editionem, ſic demum habetur in paraphraſi Chaldæa.

Verſ. 11.) Secundùm nomen tuum Deus ſic & laus tua in fines terræ: juſtitia plena eſt dextera tua.

MIſericordiam illam tuam proba nobis perſpectam *in medio templi tui*, hoc eſt, vel Jeroſolymis, unde lex ac verbum tuum exivit b, & filius tuus per ſe
b Iſa. 2. 3. ac deinde per Spiritum Sanctum præcones ſuos inſtruxit; hi præcones latè per orbem univerſum divulgaverunt, & laudibus celebrarunt, non ſe continentes intra unius Hebræi populi anguſtias, prout nominis tui B amplitudo & infinitas miſericordiæ ejuſdem, aliorumque attributorum tuorum requirebat, & quia cognitum eſt facta ipſa reſpondere prædicationi, famæ, nomini tuo, quod aliis diis non contingit, qui inania ſoli deorum gerunt vocabula. Quin etiam deprehenſum atque compertum eſt, cuncta fieri abs te æquiſſimo quodam jure, abſque perſonarum acceptione, præſtando quam promiſiſti miſericordiam, ac repetendo juſtam de injuſtis vindictam, tum vero de generis humani capitali hoſte Satana. Colligit hinc Auguſtinus & alii amplitudinem Eccleſiæ per mundum totum. Hieronymus autem eam ait tum incipiſſe, quando accepto Spiritu Sancto cunctarum gentium linguis diſcipuli loquebantur, c.
c Act. 2. 4.

Secundùm nomen tuum Deus ſic & laus tua in fines terræ.) Poteſt hìc etiam ſenſus eſſe, ſicut audivimus à majoribus noſtris & à Prophetis adeo multa de laudibus tuis, tamque celebre nomen tuum pervenit ad hos, & fama perpetuò quaſi per manus tradita, ſic ipſi cernimus tantis te laudibus digniſſimum, quæ permanarent etiam longe ad omnes nationes. Perſpicimus prætereaC nihil de te dici, nulla laudem pronuntiari, quam non exæques, ac ſuperes. Certi ſumus quocumque pervenerit nomen tuum, non ſine laude futurum; intelligent enim quàm te potenter ac liberaliter geſſeris erga nos. Ipſimet nomini, quod eſt Deus ac plura alia quibus pro modulo noſtro conamur infinitam illam naturam, & perfectionem circumloqui, reſpondent effecta quæ proficiſcuntur à te: quod præſe ferunt voces ac pollicentur, efficit cumulatiſſimè, ita ut hac ratione re vera ſit juſtitia plena dextera tua, hoc eſt, dum potenter exequitur tam multa, efficitur ut juſtè cenſeamur talibus te nominibus appellare atque deſcribere, nec poſſit ullus nos mendacii ac injuſtitiæ convincere, quaſi tribuentes tibi, quod tibi non convenit; non etiam te ipſum, cui videntur gratæ honorificæ iſtæ quas attribuimus tibi appellationes. Mendaces, injuſtique, qui vocantur, ſed non ſunt dii, nec non multi homines glorioſiùs loquuntur de aliis, ac nimias, & indebitas laudes aut arrogant ſibi, aut delatas acceptant. Denique dextera eorum,
d Pſ. 143. 8. dextera iniquitatis, *quorum eos locutum eſt vanitatem* d; D hoc eſt, qui præſtare vel nolunt, vel non valent quod magnificè ac effusè pollicentur. Sunt *qui dicuntur Dii ſi-*
e 1. Cor. 8. 5. 6. *ve in Cœlo ſive in terra, nobis tamen unus Deus* e, dignus videlicet hoc nomine, & qui ignorant Deum, nempe ve-
f Gal. 4. 8. rum, *iis qui natura non ſunt Dii*, ſerviunt f. Deſcribebatur apud Hebræos Deus, ut Deus *omnes & univerſæ terræ* g.
g Ioſue 3. 11. 13.

Magis myſticè, ſecundùm ſeu juxta nomen Dei laus ejus dicitur ubique eſſe, ut ex Caſſiodoro elicitur ac Thoma, quoniam nomen Dei nulli penitus ignotum, nemo non aliquod Numen veneratur, licèt in certo deſignando errare poſſit, omnibus innatum & in animo quaſi inſculptum eſſe Deos, quales ſint, *varium*, ait Cicero h, *eſſe nemo negat*. Sed quo verior majorque de
h 1. de natura Deorum. Dei nomine, hoc eſt, de ipſomet DEO vero cognitio habetur, hoc laus etiam de eodem perfectior celebra- A tur. Inſinuat Ambroſius eamdem Patri laudem hìc dici eſſe, nec majorem quàm quæ filios, qui Filius, eſt nomen & expreſſa notio Patris, ſplendor characterque ſubſtantiæ illius, juſtitia, virtus, dextera, ſapientia, nihil habens divinæ majeſtatis diverſum, totius in Patre, ſicut hic totius in illo, *qui videt me, videt & Patrem*, inquit Chriſtus i.
i Ioa. 14. 9.

Hugo nomen accipiens *Chriſti* quod eſt ab unctione, ait unctuoſum eſſe ac dulce illum laudare, & dulciora *eloquia* de ipſo *ſuper mel ori* K laudantis eum; ſed hac le- k Pſ. 118. 103
ge ſi ſint fines terræ, hoc eſt, ſi ſit in iis finitus & conſumtus amor terrenorum, & ad ejus dexteram pertinentes juſtitiæ virtutibuſque ceteris ſtudeant. Paullo durior profectò, tametſi pia ſecundùm tropologiam interpretatio, quia equidem, & his ſimilibus, auctore me nullus utetur. Nec placet vero magis quod affert Valentia de nomine Jeſu, quod ſimul vult eſſe Tetragrammaton, & litteris (י) & (ה) & (ו) & (ה) denotari quatuor principales perfectiones ac effectus Dei, omnipotentiam, ſapientiam, miſericordiam, juſtitiam; quibus redditur *admirabile nomine* idem *in univerſa terra* l, & quum ſint illa infinita, manifeſtata vero in mundo à Chriſto, ſit etiam infinitum nomen hoc per totum Orbem diffuſum. Melius Vitriacus m, (nam litterarias ego atque caballiſticas obſervationes non tanti facio) de eodem nomine Jeſu interpretatur, cujus notio eſt *Salvator*; quamvis quod ſubdit de Chriſto uncto, ad eumdem prorſus modum quam Hugo, tam parum placet, nempe laudem ejus eſſe uſque in fines terræ, ideſt, in eis, in quibus finitur terrena cupiditas, item qui habeantur in terra extremi, quia *elegit Deus infirma, ut confundat fortia* n, & Iſajas o invitat ut cantent *Dominum canticum novum* atque *laus ejus ſit ab extremis terræ*. Accommodatitii ſenſus ſunt, ſed ita ſerio propoſiti pro propriis, merito rejiciendi, nec ferri facile debet ſi quis quæ Deo propriè conveniunt, attribuat hominibus: quo pacto Varadatus Monachus Leonem Imperatorem p non ſolum *divinitatis* vocabulo compellat, ſed docens, ſicut nomen eſt Imperii ejus, quem terræ mariſque, & totius generi humani Dominum dicit, ita & prædicari in toto mundo debere, ad illud propoſitum applicat præſentem locum. Reprehendit quadam epiſtola Gregorius q, eos qui gratulantes electionem novi Epiſcopi decantabant r: *Hæc dies, quam fecit Dominus* &c. quoniam in creaturæ laudem, inquit, vox illa dari non debuit, quæ ſoli convenit Creatori. Permitti poteſt ſi quis de Stephano diſſerent aut Laurentio, ac in eorum piè nominibus ludens, uſurpet etiam hoc, *ſecundùm nomen tuum*, quod coronam ſonat aut aurum, *ſic & laus tua uſque in fines terræ*; quoniam *conveniunt rebus nomina ſæpe ſuis*. Rectè Tertullianus ſ dixit, quod, *fides nominum ſalus eſt proprietatum*.

Nomen Jeſu tetragrammaton.
l Pſ. 8. 2. 10.
m Ser. 1. in Dom. 8. poſt. Pentec.
n 1. Cor 1. 27.
o c. 42. 10.
Varadatus monachus.
p in conc. Chalc. inter epiſt. Illuſt. perſonarum.
q l. 6. ep. 7.
r Pſ. 127. 24.
ſ L. de carne Chriſti c. 13

Sicut Pſalmo VIII. ita hìc mittendam cenſeo tractationem de nominibus Dei, maxime *Jehovah*, & *Jeſu*. Figmentum Hebræorum eſt, de quo Burgenſis aliquoties, Galatinus t, Porchettus u, Valentia x, Sylveſter y, infinitæ cujuſdam virtutis fuiſſe nomen Tetragrammaton, & id in lapide pretioſo inſculptum, geſtando Moſem, tot portaſſe miracula, poſteaque Salomonem tanta præditum ſapientia fuiſſe. Simile delirium, cujus Abulenſis z, facit mentionem, virgam quam gerebat Moſes, appellatam *virgam Dei* a, quia nomen illud Tetragrammaton erat in ea inſcriptum, quum conſtaret quatuor lateribus, in quorum ſingulis litteræ ſingulæ eſſent; & ortam in viridario Jethro in Madian ſolus evellere Moſes quiviſſet, fruſtra id aliis antea conatis. Nec veriti ſunt Hebræi in miraculorum Chriſti admittant veritatem, ea dicti nominis cognitioni adſcribere, quam haberet. De Catholicis preterea Valen. b exiſtimavit Jeſu nomen contineri in *Jehovah*, quaſi dicas Jeſuah, ac proinde dici *nomen ſuper omne nomen*. Bene refellit eum Barradius c noſter Salmeron d Oſiandrum hæreticum, ac Reuclinum.

t l. 8. c. 5.
u l. p. viſt. c. 11
x in Pſ. 7. & 117.
y in roſa aurea tra. 3. 9. 55.
Nominis Tetragrammati virtutes.
z in Exod.
a 4. poſt. q. 10
b Exod. 4 20 virga Moſis
c in Pſ. 8.
Jeſu nomen contentum in Jehovah.
d to. 1. harm. l. 9 c. 3.

Juſtitia plena eſt dextera tua.) Cur non potius plenam dixit miſericordia dexteram, quum illa dixerit alibi *plenam terram* e? Certè parcet in juſtitia quodammodo Deus, nec ita plena manu illam ſicut miſericordiam effundit, quæ eſt *ſuper omnia opera ejus* f, & *ſuperexaltat*, hoc eſt triumphat & excellit, *ſupra judicium* g. An ſpectatur juſtitia vindex & remuneratrix, ut coer-
cean-

e tom. 3. tr. 30 & 37.
f Pſal. 32. 5.
g Pſ. 144. 9. Iacobi 2. 13.

ceantur qui juſtis nocent, juſti beneficiis cohoneſtentur A ubi miſericordiam manifeſtatur? Id præ ſe fert Chryſ. An *juſtitiam* hìc intelligit eam veluti legem & neceſſitatem, quam ſibi Deus impoſuit quæ promiſerit perficiendi? Aliis placet *plenam juſtitiam dexteram Dei* ſignificare multos eſſe quos juſtificet propitiatio Dei, quiq; ad dexteram Chriſti collocandi ſint in judicio tamquam
a Mat. 25. 23 Beniamitæ *filii dexteræ* a: *dexteram* item eſſe Chriſtum
b Pſ. 79. 18. ipſum (qui dici poteſt *vir dexteræ* b, & Spiritus ſanctus
c Luc. 11. 20 *digitus Dei*) c *plenum juſtitia*, hoc eſt, omni virtute.
d Mat. c. 3. 15. Qui voluit *implere omnem juſtitiam* d, & ut abundaret
e c. 5. 20. *juſtitia* noſtra *pluſquam ſcribarum & Phariſæorum* e. Omnia facit Deus & Chriſtus juſta, & juſtè, atq; juſtitiæ ſemper favet. Sic plus eſt plenam dexteram juſtitia eſſe, quam ſi dictus eſſet, quod eam facit, ſicut eſt di-
f Pſ. 117. 16. ctum, quod *virtutem* f, in alio Pſalmo. Affert ultimos
g Serm. 1. in domin. 8. poſt Pentec. duos treſve dicendi modos Uritiacus g, ex Auguſtino ac aliis expoſitoribus colliguntur, præſertim Hugone, qui applicat etiam ad ordinem religioſorum, qui plenus eſt jejuniis, vigiliis, aliis auſteritatibus, per quas, inquit, religioſi faciunt juſtitiam, & ſumunt vindi- B ctam de peccatis præcedentibus. At peccatorum dex-
h Pſ. 143. 8. tera, eſt *dextera iniquitatis* h, & *repleta muneribus*
i Pſ. 25. 10. i iniquè acquiſitis, *plena ſanguine* K, abutens fortitu-
k Iſ. 1. 15. dine ſua, & robore. Filii Jemini tametſi *filii dexteræ* nomine tenus dicantur, ſæpè in ſcripturis reprehenſi ſunt, ut Saul, Semel, &c. utpote qui reſiſtant *dexte-*
l Pſ. 16. 7 *ra Dei* l, ac digni potius quos appellas *Benonis* doloris filios, doloreq; ac ſupplicio dignos, quàm Beniamin *filios dexteræ*. *Juſtorum* quippe *animæ in manu Dei ſunt*
m Sap. 3. 1. m, proculdubio in dextera in qua ſunt *delectationes*
n Pſ. 15. 11. *uſque in finem* n, quia juſtos Deus ſuſcipit o, atq:
o Pſ. 62. 9. amplexatur p, & ad quam in judicio collabuntur
p Cant. 2. 6. c. 8. 3. q, ut hoc loco Auguſtinus obſervat, & in Pſalmum
q Mat. 25. 23 verſ. 7. LIX. r ubi erat David, *ſalvum fac dextera tua*, quia in ipſa parte inquit ſtaturi ſunt, qui perpetua felicitate gaudebunt.

Verſ. 12.) Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Judæ, propter judicia tua Domine.

LÆtandum ergo merito habitatoribus montis Sion, & exultandum his qui civitatis Judææ incolunt, quoniam celebris ubiq; laus tua, nota cunctis juſtitia &, judiciorum tuorum æquitas, ſecundum quam, ſervando quam promiſiſti fidem, liberaſti nos confidentes in te, ab iniquis oppreſſoribus. Sæpius idem David hac ipſa de cauſſa provocat alios ad lætandum,
ſ Pſ. 66. 5. quia judicat Deus in *juſtitia, æquitate, veritate* ſ; ait
Pſ. 95. 10. 13. etiam, quod *exultaverunt filiæ Juda propter judicia Dei*
Pſ. 97. 9.
t Pr. 96. 8 t. Nil accidere lætius poteſt viris juſtis, quam Deum
Mons Sion, filiæ Juda, quid ſignificent. ac judicem habere talem, qui neminem per calumniam & iniquè damnet; nullum relinquat impunitum; perſonas non accipiat, non gratiæ concedat, non vincatur cujuſquam potentia, non eum decipiat ullus aut corrumpat. Per *montem Sion*, atq; *filias Judæ* intelligitur Eccleſia, quæ prodiit ex Sion, ac propagari cœpit in aliis oppidis Judææ, ſive Catholica cum particularibus Eccleſiis, ut ait Euthymius ac Nicephorus: præcones Evangelii & auditores, ut Theodoretus. Auguſtinus, Beda, & alii magis reſtringunt, ad juſtos & electos qui verſantur velut grana inter zizania paleaſq; ſuntq; *filii Judæ*, ideſt confeſſionis, nec *in manifeſto*, ſed *in abſcondito* Judæi glorianteſ de circumciſione non *carnis*, ſed
u Ro. 2. 28. 29 *cordis* u. Ruffinus, Haimo, Beda, Bruno Carthuſianus, Hugo, Aiguanus populum Judæum volunt *montem Sion* deſigari: filiabus *Judæ*, gentilem, quia videlicet ſalus ex Sion ſive Jeruſalem prodiit, ſicut ex Metropoli, & regni capite. Caſſiodorus *in Sion* Eccleſiam totam in ſpeculatione agentem attendit: *in filiabus Judæ* ſexum fœmininum, quem Hugo ad Monachos, & Monibles accommodat: Euſebius ac Ambroſius *in Sion* Chriſtum ipſum, in quo fundata eſt Eccleſia, & in
x Iſ. 40. 9. quem aſcendere jubetur evangelizator x, & confidere
y Pſ. 134. 18. y. *Benedicat tibi Dominus*, ait Jeremias z, *pulchritudo*
z c. 31. 23. *juſtitiæ mons ſanctus*, alibiq; nomine *montis* Chriſtus denotatur. Judicia Domini præter ea quæ indicavimus de prædeſtinatione ac reprobatione, de providentia, A & juſta diſtributione pœnarum atq; præmiorum, de promiſſorum ſolutione, ſeu præſtatione, ſunt vel mandata ipſius, quæ ſervata gaudium pariunt, ut innuit Hieronymus & Beda: vel, ut iidem ac Remigius & Haimo illa occulta ſecundùm quæ Judæos reprobavit, Gentes autem elegit, vel, ut Beda, judicia damnationis evaſæ: vel inſcrutabilia alia omnia, ut Ambroſius, vel pœnæ & tentationes, quibus exercentur juſti, quod Hugo applicat ad correctiones in capitulis religioſorum, Cajetanus ad Apoſtolos qui flagellati gaudebant a, quod *judicium* cæpiſſet *à domo Domini* b, hoc eſt, ab ipſis. Thomas de ſolis Judæis interpretatur, accipiendo *judicia* pro executione promiſſorum, quæ ipſis dumtaxat ſunt facta; ita ut Gentes ex mera magis miſericordia vocatæ cenſeantur, quam cecinit paullo ante c David ſuſceptam *in medio templi*; extendiſſe ſe *in fines terræ*. Sic poſſet illud quod ibidem dicitur, *plenam juſtitia dexteram Dei* eſſe, pro eorumdem promiſſorum, quæ ſunt facta Judæis executione, accipi, quaſi id ut quid anguſtius contineatur intra magnum. Paulus d B quidem certè Chriſtum Jeſum ſcribit miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei ad confirmandas promiſſiones Patrum, Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum.

a Act. 5. 41.
b 1. Pet. 4. 17
c v. 10.
d Ro. 15. 8.

Cyrillus, ait verbis iſtis contineri gratulationem ad populum Judæum, qui & ipſe tandem redibit ad Chriſtum; atq; ut eſt apud Oſeam e, *poſt hac revertentur filii Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum*, & *David Regem ſuum* (Chriſtum, David enim jam pridem exceſſerat) *& pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in noviſſimo dierum*.

Gratulatio ad populum Judæum.
e c 3. 5.

Lætetur.) Hebræum futurum ישמח *iiſmach* ſervit imperativo, ut aliàs ſæpenumero alia verba. Emendati codices Græci habent præſens tempus indicativi modi, εὐφραίνεται quo pacto ſcholium Græcum teſtatur poſitum à LXX. Symmacho, Theodotione.

Et exultent.) Particula, &, deſideratur Hebr. & Græcè; tamen rectè adjecta.

Filiæ Judæ.) Græcè τῆς Ἰουδαίας, *Judææ*, ut etiam legit Ambroſius. Eadem ratio de verbis Pſ. XCVI. f *exul-* f verſ. 7.
C *taverunt filiæ Judæ*, τῆς Ἰουδαίας. Utrobiq; tamen Hieron. dixit etiam *Judæ*. In LXVIII. g autem *ædificabun-* g v. 36.
tur civitates Judæ, quod idem Græcè habetur τῆς Ἰουδαίας. Hieron. *Juda* dixit indeclinabiliter, ſed idem explicans Matthæus h, quum ex Michea i citat *& tu Be-* h in c. 2. 6
thlehem terra Judæ, monet librariorum errore ibi legi i c. 5. 2
Judææ pro *Judæ*, ac apud Prophetam eſſe *Juda*, quod et- K v. 2.
iam Græcè eſt Ἰουδα In Pſal. CXIII. k quod legimus *facta eſt Judea, ſanctificatio ejus*, Hieron. transfert, *factus eſt Judas*, Ubiq; eſt Hebræa vox יהודה *ithudah*, quod eſt nomen unius de Patriarchis primatum tenentis inter alios filios Jacob. Ante reditum ex captivitate Babylonica non reperiuntur Hebræi appellati vocabulo *Judæorum*, nec eorum religio nomine Hebræo & fœminino: quum, ut dixi יהודה *ithudah* ſit proprium viri. Docui autem alio Pſalmo l, *filias* poni pro oppidis & villis principi ac metropolitanæ civitati ſubditis. Hoc loco *filiæ Judæ* deſignant omnia loca ſub ditione tribus Juda, & per ſynecdochen etiam reliquos Judæos. Ut autem per hos deſignantur qui pertinent ad Eccleſiam, notant D *filias* potius fœminino genere, quàm *filios* dici, Haimo, Bruno Carthuſianus, Hugo, quia magis ornari ſolent filiæ quàm filii, majoreq; cultu & diligentia; magis autem Deus exornavit Eccleſiam gratia virtutibuſq; quàm ſynagogam.

Ante reditum ex captivitate Babylonica Hebræi. Judæi dicti non reperiuntur.
l Pſ. 17. 46.
Cur filiæ Juda potius dictum fœminino genere.

Propter judicia tua Domine.) De judiciis dictum ſatis Ultimam vocem merito addiderunt ad Hebræum textum perſpicuitatis cauſſa. Porrò Ambroſius m, *exultantes filias Juda propter judicia Dei*, ait eſſe; quum non in ſecundis tantùm, ſed in adverſis laudant Deum, & confitentur Chriſtum: nec ex aliquo ſecundorum proventu, ſed ex cognitione rationis induunt lætitiam: taleſq; in exultatione perpetua conſtitutas eſſe.

m in Pſ. 118 Serm. 10.

*Verſ.*12.) Circumdate Sion & complectimini eam: narrate in turribus ejus.

POſtquam deſcripſit beneficia Dei, curramq; peculiarem & providentiam quam geſſit de populo ſuo, præſertim in civitate Jeruſalem ſuper alias dilecta, ſub hoc autem typo de Eccleſia, provocat & invitat illos de eodem populo & Eccleſia, qui minus fortaſſis in Deo confidebant; ſed verebantur ne ab illo deſertam hoſtes everterent, penituſq; delerent, & ſic eos alloquitur: Vos ò modicæ fidei ſpeiq; venite, jam circuite civitatem noſtram, diligenter contemplamini, oculis animoq; totam complectimini, comprehendite, luſtrate, cingite, vel numerate quot ſint cincta, vallata, circumſepta turribus, arcibus, propugnaculis altiſſimis, fortiſſimiſq; quàm ſit benè munita, & inexpugnabilis; narrare etiam conſcendendo loca illa editiora, proculq; ſpectando verſus Babylonem unde rediiſtis, ac ubi quodammodo deſperaveratis: ſic quidem Chryſoſt. Euthymius, Baſilius, vel alio quocumq; oculos conjicere, quantis è periculis liberati præter omnium opinionem, in quantam reſtitui amplitudinem ſitis, priore multis B partibus majorem. Poteſt præterea ſpectare hæc oratio ad omnes, qui convocentur in Eccleſiam, ut eam ſummo amore complectantur, nec ab ea ſe umquam divelli ſinant, unde ſalutem expectant, contenta etiam & clara voce advocent alios quaſi prædicantes ſuper tecta, & laudes ipſius publicè, ac palam celebrantes. Id paſtoribus Eccleſiæ potiſſimùm convenit quos Deus conſtituit *ſuper muros cuſtodes* a, ut Didymus exponit, Ambr. Theodoretus, Cyrillus, qui ultimus narrationem in turribus accipit de ſcriptis divinis, ex quibus prædicatio conficiatur. Euſebius arbitratur dirigi ſermonem ad Angelos, ut Eccleſiam cingendo, circumdando, vallando cuſtodiant, & veluti numerato accipiant omnes iſtius civitatis turres, ut eumdem numerum plenum & integrum reddant: tales turres Apoſtolos, & his ſimiles eſſe, quorum Chriſtus capillos numeratos dixit *b*, & illis aſſignatos Angelos colligi tùm ex ejuſdem Chriſti verbis *c*, tùm ex eo Angelo, quem in Actibus Apoſtolorum *d* fideles appellabant Angelum Petri, deniq; ex verbis Pſ. XXXIII. *e imitet Angelus Domini in circuitu timentium eum*. C

a Iſ.62.6.
b Mat. 10. 30. Luc. 12.7.
c Mat. 18.20.
d c. 12. 15.
e v. 8.

Circumdate.) סבו *ſobbu*, κυκλώσατε. Pertinet hoc ad obambulationem, circuitionem, luſtrationem, inſpectionem, viſitationem, ut circumobeatur civitas tota, & in gyrum circulumq; conſideretur. Idem valet περιέλθετε, de quo meminit Chryſ. ideſt, *circuite* vel *obite*. Hoc non ineptè applicari poteſt ad Eccleſiarum, aut regularium quoq; viſitationes. Applicant Theodoretus, Euthymius, Nicephorus, Hugo, ad Prælatos, & ad prædicatores, ſed & Hugo ad religioſos ipſos, qui animo luſtrent, atq; meditationibus & piis affectibus cœleſtem patriam, prout, inquit, cantat Eccleſia de Confeſſore, quod in hac peregrinatione ſolo corpore conſtitutus cogitatione & aviditate in illa æterna patria converſatus eſt; cogitatione circumdabat Sion, aviditate complexus eſt eam.

Complectimini eam.) Hieron. *circuite*, Campenſis, *diligenter complectimini*. Hebr. הקיפו *hakiphu*, *circumdare & cingere* ſignificat; de luſtratione autem, & contemplationem oculorum nullum exemplum reperi. Nec D rejicienda propterea hujuſmodi formula ſi congruat propoſitio. Eam Chryſoſt. Baſilius, Euthymius, amplexi ſunt, exponentes de circumſpicienda attentiſſimè pulchritudine, & munitione civitatis. Græcum verbum, περιλάβετε, putat Agellius legi corruptè pro περιβάλετε, & hoc eſſe *moeniis cingere*, ſicut περίβολος, *muri* veluti *cinctus & circuitus* eſt (*peribulum* Latini quoq; dicunt) *loricam muri*, *ſeptum*, & *coronam domus*, ideo extructam ne quis delabatur; quod nomen Chryſoſt. in Commentario uſurpaverit, quaſi verbum quoq; illud legerit, ſicut Symmachus tranſtulit περιτειχίσατε, *muris cingite*, & in paraphraſis Apollinarius ἀμφιβαλέσθε,

Σπεύσατέ μοι Σιῶνα περισταδὸν ἀμφιβαλέσθαι.
Properate mihi Sionem in circuitu cingere.

Non debet corruptio concedi abſq; graviſſima cauſſa, præſertim quum in emendatis Bibliis Sixtinis, cui rei A & Agellius operam dedit, vetus communiorq; illa lectio relicta ſit verbi περιλάβετε, non obſtante neſcio quo Vaticano codice in quo erat περιλάβετε. Deinde jam jam deſcripta fuerat prius amplitudo civitatis Dei, & fundatio; non igitur nunc invitantur homines ad eamdem conſtruendam. Ad hæc etiam ſi hoc demus, complecti, & περιλαβεῖν civitatem, rectè intelligimus eſſe illam obire circumquaq; ad eumdem finem. Poſtea Chryſ. περιβόλους nominat ſicut & τοίχους, non exprimit tamen verbum περιβαλέσθαι. Deniq; optimi auctores περιβάλλειν τῷ νῷ, uſurpant: nec non, ut *amplexari* ſignificat. Sic ſenſus eſſet, circumdate, ac oculis luſtrate, amate etiam & ampleximini eam, tenete, nec dimittatis eam: complectimini ſenſibus, brachiis charitatis, devotionis lacertis, ut loquitur Ambroſ. & alii paſſim ferè in eamdem ſententiam, nominatim Auguſt. qui exprimit, ut Chryſtum (ſicut Simon fecit *f*) & corpus ejus myſticum charitate complectamur. Arnobius ut duorum teſtamentorum plena lactibus ubera ſugamus. Minus aptè *g* nonnulli locum iſtum tropologico etiam ſenſu accipiunt de militia ſpirituali, ut obſideamus civitatem cœleſtem ac *violentè* rapiamus *h*. Invitamur, ut dixi, ad oblectandos oculos aſpectu civitatis, non ad eam capiendam.

f Luc. 2. 28.
g Diez tom. 2. conc. 4. in feſto omn. S. & Oſor. ſer. de S. Marco & in 2. de omn. ſanct.
h Mat. 11. 12.

Narrate in turribus ejus.) Hieron. *numerate turres ejus*, ſed perperam citatur apud Thomam, *mirate*, Aquila ψηφίσατε πύργους αὐτῆς, *computate turres ejus*: Symmachus ἀριθμήσατε *numerate*, alius apud Chryſoſt. ἐπαινέσατε, *laudate*, & Chryſoſt. ipſe, ut Euthymius teſtatur, exponit, menſurate ad quantam altitudinem perductæ ſint. Eſt ספרו *ſiperu* in piel *narrare*, in Kal ספרו *ſiphru numerare*: Et præpoſitio Hebr. hoc loco non eſt, at ſi eſſet, idem valeret, quod caſus accuſativus, ut in ſimilibus verbis aliis numerari jubentur turres, ut narrari & celebrari melius apud alios poſſint. Sic Latinè *recenſere* utrumq; ſignificat. Quocirca non ſignificatur, ut quis intra ſupra ve turres, & ſuper tecta prædicet; quamvis Latina conſtructio eum præ ſe ferat, tradaturq; à Patribus quibuſdam. Non item hortatur David, ut numerent turres computando quantis cingi civitas debeat ad præſidium ornatumq; vel ut exquirant conſultentve quomodo extrui illas oporteat & quo numero, quod Agellius contendit. Jam ædificata civitas ponitur, non proponitur ædificanda, ut dixi. Convenit propoſitio alia ſimilis dicendi formula in Pſalmo LXIII. *i narraverunt*, *ut abſconderent laqueos*, διηγήσαντο יספרו *itſapperu*, quę verba ſunt hoc ipſo loco. Sic Apollinarius carmine declarat.

i v. 6.

Καὶ οἱ ὑπὲρ πύργων ἀγγείλατε μύθους,
Et ipſi (Sioni) *de turribus acutè nunciate ſermones.*

In Pſal. XXI. *k turres* vocant LXX. πυροβάρεις. Topographis relinquo deſcriptionem Urbis Jeroſolymitanæ, quam poſt alios diligenter confecit Villalpandus noſter in apparatu ejus ac templi. Demonſtrat is *l* totam quadrato ſchemate conſtructam in circuitu, continuiſſe ſtadia quinquaginta, hoc eſt, ſex milliaria & inſuper duo ſtadia, turres nonaginta, portas duodecim ac turres quidem murorum quadratas vicenum cubitorum fuiſſe. Agit de maxima Urbis amplitudine quæ longè poſt Davidem fuit; etſi eam ille fortaſſis animo præviderit, ac fortaſſis deſignaverit ſaltem magna ex parte, ſicut conſtat de templo. Inter turres notatiſſimæ celſiſſimæq; erant, Pſephinos, Hippicos, Phaſaelos, Mariammes, ſed ab Herode excitatæ, ut Joſephus *m* memorat, in edito colle.

K v. 7.
Urbis Jeroſolymitanæ deſcriptio.
l p. 2. l. 3. c. 8.

Myſticè per *turres* Euſebius interpretatur Apoſtolos, diſcipuloſq; Chriſti: Didymus, Athanaſius, Cyrillus, Origenes, Hieron. Hugo, Arnobius alios etiam cuſtodes Eccleſiæ, quibus Dei magnalia narrent Apoſtoli, nimirum per ſua ſcripta: Theodoretus quovis ſummarum virtutum laude præſtantes, & Angelorum vitam in terris imitantes, qui Eccleſiam præcingant, cuſtodiantq; tamquam turres & propugnacula: Clemens *n* Alexandrinus, eos qui verbum altè ſuſceperint, futuros altos, ut turres, & firmiter ac ſtabiliter ſtaturos in fide & cognitione: Euthymius ac Nicephorus diverſa tem-

Turres ejus celebriores
m 6 de bello Jud. c. 5. & 6
Myſticè turres quid deſignarent.
n 7. Str. c. 8.

templa diverſis in locis Deo dicata. *Ego murus*, ait ſponſa *a* (quia Eccleſia firma eſt, *firmamentumque veritatis* b) *& ubera mea ſicut turris*, quoniam illi per quos ipſa paſcit populos poteſtatis ſublimitate turriti ſunt, quemadmodum & officio providendi, ac ſpeculandi, ut inſinuat Ambroſius *c*. Ejuſdem ſponſæ *genæ turribus* comparantur *d*, & *collum turri David e* ac *eburneo* f, & *naſus turri Libani* g. Sponſi autem *crura* ſimilia dicuntur *columnis marmoreis fundatis ſuper baſes h*: videntur quoq; ſponſo tribui *ubera* i, ſed forſan figurato ſermone; quamvis virorum interdum quoq; uberibus lac eſſe ſcripſit Ariſtoteles *K*. Cajetanus hoc loco *turres* vult eſſe divina nomina, & notitias, atq; præſertim articulos fidei pronuntiatos ab Apoſtolis in ſymbolo. Locus hic totus rectè ad Eccleſiæ univerſalitatem accommodatur, quam Gretſerus *l* noſter nuper in hoc ſenſu benè vindicat à calumnia hæreticorum.

a Cant. 8. 10
b 1. Tim. 3. 15.
c de Bono mori c. 5. 6 Hex. c. 8. Apolog. David c. 17.
d Cant. 1. 10
e c. 4. 4.
f c. 7. 4.
g Ibidem.
h Cant. c. 5.
i 15. 1. c. 1. 1.
k 1. de hiſt. anim. c. 1. & l. 3. c. 20.
l Tom. 1. pro Bellarm. ad c. 13. l. 2. loc. 14.

Verſ. 14.) Ponite corda veſtra in virtute ejus: & diſtribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera.

HOrtatur eoſdem Eccleſiæ cultores, maximè illos qui præcellunt poteſtate (ſub illo ſemper typo Hebræorum ac ſynagogæ, quem Pſalmus totus continet) ut attentè ſerioq; applicent animum ad conſiderandam excellentem fortitudinem munitiſſimæ Eccleſiæ, & ut non tantum turres, de quibus ante dixit, ſed domos etiam ſigillatim percenſeant, atq; contemplentur, ſicq; earum, ſive regiarum baſilicarum, palatiorum ſplendorem, & apparatum poſteris narrare valeant, & hi conſequenter ſuis, aliiq; aliis de generatione in generationem. Agellius litteraliter exponit, ut curent firma reddere propugnacula, & antemurale, murumq; qui ſublimiorem circumdat turrem, præterea diducere, laxare, aperire ſpatia in medio ædium, præſertim regiarum; & magis adhuc ædis divinæ, ſive C templi, ut frequentiam populi maximam capere queat, ibidemq; per futura ſæcula celebrari Dei laudes poſſint. Verum quem tradidi ſenſus melior, propter allatam prius cauſſam.

Myſtici ſenſus his quoq; quos priore verſu protulimus, ſimiles ſunt, de Eccleſiis particularibus, hiſq; qui in illis, ordine quodam, præſunt ac ſubſunt. Sed in enucleatione particulari magis diſtinctè iſta exponemus.

Ponite corda veſtra in virtute ejus.) Hieron. *ponite cor noſtrum in mœnibus*, (vitioſè citatur apud Thomam *in manibus*, addito pronomine, *ejus*.) Alii, *ad antemurale ejus*, vel ad *murum*, *muroſve*; vel applicate animum, conſiderate, commendate cordi veſtro; &c. Symmachus, τάξατε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὸν περίβολον αὐτῆς, *ponite*, aut *ordinate corda veſtra in pericula* (quo nomine utuntur etiam Latini Architecti) ut prius dixi, ideſt, in ambitum, quam vocant etiam loricam, ſeptum, coronam, ambitum, mœnianum, pinnam, ne quis de ſuperiore illius parte declarabatur: per ſy- D necdochen vero mœnia ipſa tota, propugnacula, domos ſignificare poteſt. Et quia virtus, robur, munimentum, præſidium, & quam etiam vulgo appellant fortitudinem, (*la fortezza*,) inde pendet; idcirco LXX. δύναμιν appellaverunt. Quæ vox comprehendere ſimul poteſt εὐπορίαν, *opulentiam*, quam hìc poſuit Aquila: quoniam robur belli, ac præſidii, præter loci opportunitatem ac firmitatem, pendet etiam ex abundantia commeatus. In Pſalm. CXXI. *m* quod habemus, *fiat pax in virtute tua*, Hieronymus reddit, *ſit pax in muris tuis*, alius auctor Græcus, teſte Chryſoſtomo, ἐν τῷ προτειχίσματι, *in antemurali*; vel ἐν τῷ περιβόλῳ *in ambitu*. Utrobiq; eadem eſt Hebræa vox חיל *chail*, & ſimilis Chaldæa in Pſal. CXXI. ubi interpres Paraphraſtis vertit exercitum, quem dictum nomen Hebraicè & Chaldaicè quoq; ſignificat: quamvis in præſenti loco exponat, *ponite cor veſtrum ad cętum qui eſt ſuper palatia ejus*: quod tamen vertit Nebienſis, *ponite cor veſtrum in exercitibus ejus.* Vidimus etiam prius aliquoties δύναμιν, & *virtutis* nomen, ut quum appellatur A *Deus Dominus virtutum*, poſitum pro *exercitu*. Porro quia *urbis Dei* (vocatur quoq; *urbs fortitudinis noſtra Sion* n, deſignans Eccleſiam) murus & antemurale Chriſtus eſt ac Salvator *o*, & apud Iſaiam cujus verba ſunt iſta, ultimum Hebraicè eſt חיל *chel*, idem valens quod חיל *chail*, Græcè περίτειχος, *circummurale*, & ex Symmacho refert Hieronymus *firmamentum*, idcircò juxta figuratum vel myſticum ſenſum, ſumunt in declaratione præſentis loci *virtutem* Patres pro Eccleſiaſtica ſeu Evangelica doctrina, ut Didymus & Athanaſius: pro reliqua potentia Eccleſiæ, ideſt, pro re qualibet qua roboratur, & pro illa Chriſtus pugnat, ut Theodoretus & Arnobius: pro Chriſto ejuſq; potentia & miraculis, ut Cyrillus & Hugo: pro unione, robore, ac viribus quas Eccleſiæ præſides, quod in ſe eſt, ei adjungere debent, ſtudendo eam perficere, ut Euthymius, Nicephorus, Hugo: pro charitate quam nemo vincit, & *fortis eſt ſicut mors* p, ut Auguſt. Ruffinus, Hieronymus, Caſſiodorus, & alii Latini multi: pro Spiritu ſancto, de quo Chriſtus *q*, *ſedete in civitate donec induamini virtute*, ut Thomas. Extendit hunc etiam B locum Greverus *r* ad quemlibet, ut ſeſe ad quamcumq; virtutem conſequendam applicet per conatum, exemplum, affectum, vim ſibimetipſi afferendo; aliis exemplo præeundo, quod Prælatorum eſt præſertim ex animo & ſerio virtutis opera exercendo: Hæc ille pluribus amplificat.

m verſ. 7.
n Iſ. 26. 1.
o Ibidem.
p Cant. 8. 6.
q Luc. ul. 49
r Serm. 95

Et diſtribuite domos ejus.) Hieronymus, *ſeparate palatia ejus*. Alii, ex Hebręo פסגו *paſſegu*, *aſpicite*, exaltate, extollite, videl. oculos erigite, & rem magnam ducite, ac admiramini palatia ejus, aut turres: vel, elevata ſunt palatia turreſve illius: vel, extruite ædes ejus: vel, conſiderate diligenter, ut quàm ſint admiratione digna palatia ejus, deſcribere poſſitis, & (quod ſequentia continent verba) relinquere poſteris. Symmachus, διαμετρήσατε τὰ βασίλεια αὐτῆς, *dimetimini regias ejus*; quas vox ארמנות *armenoth*, ut etiam verſ. 4. vidimus, ſignificat. Quia verò mons unus Moabitarum appellabatur פסגה *piſagh*, ſ *Phaſga*, (idcirco quidam Rabbini exponunt, *exaltate*, aut aſpicite pa- C latia ejus, quæ ſunt alta & fortia ſicut Phaſga, vel, ſicut colles) qui etiam פסגה *piſgah* dicitur. Eſt præterea פסג *piſſeg* velut per gradus, ſaltus, intervalla conſtruere. Propterea Hieronymus *ſeparandi* verbo uſus eſt, licèt arbitretur Ricardus Cenomanus legiſſe LXX. & Hieronymum non פסגו *paſſegu*, ſed פלגו *pallegu*, quod *dividere ac ſeparare* ſignificat. Latini aliqui legunt, *diſtribuere gradus ejus*, ut Pſalterium Romanum, & Ambroſianum, item Ambroſius, Caſſiodorus, Arnobius, & in commentario Hieronymus, ac Bruno Herbipolenſis, Gelaſius Papa *t*. Græcum vocabulum eſt βάρεις pro quo verſicul. 4. *domos*; in Pſalmo autem XLIV. *u*, etiam *gradus*. Interpres poſuit, licèt non ארמנות *armenoth* ſicut hìc, ſed היכלי *hechele* ibi eſſet. *Excelſas turritaſque domos* hodieq; à Græcis dici notat Ambroſius, quod Pſalmo XLIV. docuimus. In Pſalmo CXXI. *x* pro, *abbundantia in curribus*, eſt quidem nomen pluralem ארמנות *armenoth*, ſicut hoc loco, ſed Grecè πυργοβάρεις compoſitum ex πύργος *turris*, & βάρεις, quaſi *palatia turrita* dicas. Ibi Chal- D daicè vocantur בירנית *biraniath*, *pratoria*. *Ex diſtribuendi* verbo, & nomine *graduum* colligit Arnobius unumquemq; pro ſuo merito debere in Eccleſia ad gradum accedere, ut illi juſtè Epiſcopatus ſedes, illi juſtè presbyteri gradus tradatur; idq; gratis & ex juſtitia diſtributiva, ſine pecunia, ſine acceptione perſonæ. Caſſiodorus idem inferens, enumerat lectores, ſubdiaconos, diaconos, presbyteros, Epiſcopos, Hieron. & Bruno Herbipolenſis quoq; gradus ordinationum canonicè & ſanctè diſtribuendos interpretantur, ne præmiis corrumpantur, ne perſonarum acceptione per adulationem decipiantur, qui tales ordines conferuntur. Thomas, & Hugo legendo *gradus*, idem notat de diverſis gradibus Apoſtolorum, Prophetarum, Evangeliſtarum, Doctorum, Paſtorum *y*, &c. Gregorius de Valentia, ut memini verſic. 4. tribuit eamdem expoſitionem Auguſtino ad illa verba, *Deus in gradibus* (in domibus) *ejus cognoſcetur*. Nondum licuit hoc apud Auguſtinum legere. Gelaſius *z* Papa ſubordinationem in Eccleſia ſub ſupremo capite Romano Pontifice probat ex hoc loco, quem totum citans uſq; ad

ſ Nu. 21. 20. c. 23. 14. Deut. 3. 27.
t Ep. decre. tom. 3. conc.
u verſ. 19.
x verſ. 7.
y Eph. 4. 11.
z ſup. ſe. 11.
Subordinatio in Eccl. ſub ſupremo capite Romano Pontifice ex hoc loco probata.

ad Pſalmi finem, ſic ait: Hic proculdubio qui in Ec- cleſiaſticarum narratur altitudine dignitatum (dicitur namq; ſupra, *narrate in turribus ejus*) & in cujus virtute bonis operibus corda ponenda ſunt, gradibus utiq; diſtributis, cunctis Deus noſter, & rector populis prędicandus eſt Chriſtianis; ubi nemo ſibimet aliquid jam exiſtimet imminutum (propter diſtinctionem graduum) quum & de uniuſcujuſq; gradus perfectione nihil depe- rit, & convenienter retinendo quod cœleſti diſpenſatione collatum eſt, pariter nobis, & cognoſcibilem Deum fieri, & tribuit eſſe rectorem.

Diſtributionem *domorum* quam litteraliter interpretor, ut diſtinctè obſerventur ac notentur ſigillatim, & diſtributim, utq; melius conſideretur decor civitatis Dei, amplitudo, firmitas, elegantia, Latini, maximè Auguſt., Ambroſius, etſi *gradus* legat Ruffinus, ſumunt de particularibus diœceſibus, Eccleſiis, provinciis, quas inter ſe partiri deberent Apoſtoli & Apoſtolici viri, earum gerendo curam (quod Euſebius ad Angelos præſides transfert, ad quod valet id ex Deuter. a ſecundum LXX. *Conſtituit terminos gentium, juxta numerum Angelorum Dei*: ſeu de diverſis congregationibus, ordinibus, meritis, quibus ultimis diverſæ in domo *Patris manſiones* reſpondeant b, ut ſicut ſunt modo diverſæ domus gratiæ in una civitate, ita tunc diverſæ manſiones gloriæ in eadem æternitate: vel, de duplici domo Judæorum & Gentium, quarum poſterior Paulo aſſignata eſt, prior aliis e; Remigius conſiderat diviſiones gratiarum donorumq; d in Eccleſia; Hugo, ut non eidem perſonæ plura beneficia Eccleſiaſtica conferantur: Addit Auguſtinus, *diſtribuere* ac diſtinguere *domos* illum, qui, ut antea dicebatur, ponit cor *in virtute* & ſpiritualis quum ſit, non offenditur quod ſint in Eccleſia mali ſola pietatis forma præditi, quaſi bonis obſint. Ambroſ. item in hoc diſtributionis attendit rationem, ut pro captu uniuſcujuſq; doctores occulta myſteria, theoremata ſermonum cœleſtium, ſublimia, & alta præcepta, & quantum poſſit unuſq; ingenio proprio comprehendere, diſtribuant dividantq; doctores; quemadmodum Paulus non omnibus eadem diſputabat; ſed aliis nihil aliud prædicabat niſi *Chriſtum Jeſum & hunc crucifixum* e, non in perſuaſione ſapientiæ verbi, ſed in oſtenſione ſpiritus atq; virtutis: inter perfectos autem ſapientiam loquebatur, quia non quibat univerſus populus percipere *ſapientiam in myſterio abſconditam* f. Lac etiam potum dabat interdum, non ſolidum cibum g: ſpiritualibus comparabat h, *omnibus omnia fiebat, ut omnes lucrifaceret* i. Egregius Pauli ut cultor, ſic imitator hac in re Chryſoſtomus, narrat Metaphraſtes, quum dictionis ejus mulier altitudinem reprehendiſſet, quam aſſequi non valuiſſet, eam temperaviſſe, faciliùſq; ac apertiùs deinceps concionatum eſſe.

a Deut. 32, 8
b Joan. 14, 2
c Act. 13, 46. Gal. 2, 8
d 1. Cor. 12, 9
e 1. Cor. 2, 2.
f 1. Cor. 3, 7.
g Heb. 5, 12.
h Gal. 6, 1
i 1. Cor. 9, 19. 20. 21. 22
De Chryſ. ſcripta circa dictionis temperationem.

Ut enarretis in progenie altera.) Hieronymus, *in generatione noviſſima*. Gelaſius k & Julius primus l, *in progenie altera*. Symmachus, *ἐν γενεᾷ μεταγενεστέρᾳ*, *in progenie poſt futura*. Poſteriorem ſignificat אחרון *acharon*, & potuit omitti præpoſitio, quæ non eſt Hebraicè, ſicut nec ibi, *narrate in turribus ejus*, oportet enim, inquit Theodoretus, quæ accepimus à priore, poſteriori ſæculo tradere, ita ut ad omnes ætates prædicatio ſalutis pertinere poſſit. Hoc depoſitum diligenter cuſtodiri debet, ac per manus aliis tradi: *mandavit ea enim Deus patribus noſtris nota facere filiis ſuis, ut cognoſcat generatio altera* m אחרון *acharon* (poſterior) *Si natura ipſa de immortalitate animorum tacitè judicans, facit ut omnibus curæ ſint, & quidem maxima, quæ poſt mortem futura ſint; ſeritque arbores diligens agricola, quæ alteri ſæculo proſint, ſpectans etiam poſtera ſæcula ad ſe pertinere: vir magnus*; ait Cicero n, *leges, inſtituta, rempublicam non ſeret?* De ſemine curandum præcipuè divini ſeminis, ut benè altas in poſteris ſincera doctrina, vitæq; innocentia radices agat, & integram in poſteris quam accepimus à Deo pro nobis illiſq; hæreditatem tranſmittamur. *Generationem* porro alteram ſimplici ſenſu pro poſteris intelligunt plures, quia Chriſtus oravit pro his etiam qui crediturі erant per verbum Apoſtolorum o, ſeq; manſurum cum illis promiſit uſq; ad conſummationem ſæculi p, qui certè victuri illuc uſq; non erant. Sed alteram Ambroſius explicat, quæ futura erat ſpiritus virtute perfectior, quia ſuper illa Judæorum ſignum quærebat, veritatem repudiabat q. Eodem fere modo Caſſiodorus, quia populus, inquit, Chriſtianus, ab Hebræo, quem primum Dominus elegit, ſecundus eſſe dignoſcitur, *populus qui creabitur, laudabit Dominum* r. Hugo ac Thomas alteram accipiunt quaſi diſcrepantem: explicant enim de peccatoribus, & ritu diverſo viventibus, ut ſcilicet convertantur.

k Ep. decr. c. 11.
l Epiſt. 1.
m Pſ. 77. 6.
n Tuſcul. 1.
o Jo. 17. 20.
p Mat. ult. 20
q Mat. ult. 20
r Ib. 22. 32.

Verſ. 15.) Quoniam hic eſt Deus, Deus noſter in æternum, & in ſæculum ſeculi: ipſe reget nos in ſæcula.

VEl hoc eſt quod enarrare debet generationi alteri, quo pacto (*quoniam*) continuabit verſus iſte priorem orationem, non vero reddet cauſſam; ut Auguſt. & Latinis multis placet, ac Euthymio; ſicq; reſpondebit hic finis principio Pſalmi per modum aſſertionis, *magnus Dominus*, &c. Vel affertur cauſſa præcedentium, cur tot laudibus Deus celebrandus, & quare ſit ejus civitas adeo pulchra, ornata, munita, & cur tantopere poſteris hæc inculcanda, & commendanda, quia ſcilicet non alius nobis & omnibus aliis, quàm tanta potentia præditus, tamq; beneficus habendus Deus eſt, qui ſicut eſt æternus, ita nullo umquam tempore regere ſuos deſinet, ac in tutelam curaq; ſuam recipere. Secundùm ſenſum alii ſectantur; putantq; Athanaſius ac Theodoretus redditionem cauſſæ attingere ipſoſmet qui enarrare debent, nempe paſtores, ut intelligant ſe à communi & ſuperiore paſtore paſcendos regendoſq; quis non oves tantum, ſed ipſos etiam paſcat, non hìc dumtaxat, ſed in æternum in vita futura. Indicatur præterea, ut obſervat Cyrillus doctrinam ab illis traditam à Deo ipſo confirmandam, tamquam ſemper & in æternum veram, quia ipſe perpetuo nobis imperabit. Baſilius ait, ſignificari, ut doctores auditorès certos reddant, quemadmodum ipſimet atq; majores hactenus recti ſunt à Deo, ſic fore ut illos & eorum poſteros idem regat ſumma potentia, & providentia Deus. Hæc ſumma prædicationis de Deo & Chriſto, ut notat Thomas, oſtendere illius magnificentiam, fidem ſeu fidei articulos docendo (*hic eſt Deus Deus noſter*, &c.) & annunciare beneficia ejuſdem, ut accendatur amor in ipſum, *ipſe reget nos in ſæcula*.

Quoniam.) Dixi bifariam ſumi poſſe, cauſſaliter, & aſſertivè, ſeu continuativè, ut Grammatici loquuntur.

Hic eſt Deus, Deus noſter.) Sic etiam in Baruch ſ, *hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur aliis adverſus eum*, &c. *poſt hac in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt*. Repetitio cum demonſtratione vim habet magnam, ac veluti digito deſignat incarnatum Deum & viſibilem factum. Græcè ſemel tantùm nomen Dei exprimitur; & in Latino Pſalterio Romano atq; Ambroſiano, & apud Hieronymum in Commentario. At Hebraicè bis repetitur אלהים *elohim*, Deus. Julius Papa t I. citat *Deus Dominus*. Thalmudiſtæ in Midras thehillim, exponentes prima verba Pſalmi XXXIX. ut ibi quoq; meminimus *expectans expectavi Dominum*, docent, ex iſtis quoq; Pſalmi præſentis verbis, & ex Iſaia u, & ex aliis, quæ Galatinus x refert, colligi, Deum aliquando viſibilem futurum, digitoq; oſtendendum, ita ut non exprobrent amplius Gentiles, qui colunt viſibiles Deos, *ubi eſt Deus eorum?*

ſ Pſ. 102. 29
Bar. 3. 36. 38
t Epiſt. 1.
u Iſ. 25. 9. & 35. 4.
x l. 3. cap. 27

In æternum & in ſæculum ſæculi.) Hieron. *in ſæculum & in perpetuum*. Reddi etiam poteſt *in ſæculum*, ſeu, *in æternum*, & ultra עולם ועד *hholam vahhed*, ſignificat, Deum iſtum per ſe immortalem, ac æternum eſſe, quod falſi Dii non ſunt, & perpetuò colendum, nullius umquam alterius admiſſa religione.

Ipſe reget nos in ſæcula.) Promiſit y quoq; Chriſtus futurum ſe nobiſcum uſq; ad conſummationem ſæculi, Symmachus hoc loco vertit τὸ διηνεκὲς, perpetuò. Regimen ad hanc quidem propriè vitam ſpectat vel paſtoris officium, quòd τὸ ποιμαίνειν ſignificat; ſed refertur ad conſecutionem æternæ vitæ, ubi adhuc Rex noſter ac paſtor erit alia quadam ratione idem Chriſtus. Perpetuitatem Eccleſiæ hinc videntur probare quos antea citavimus, Julius & Gelaſius ſummi Pontifices.

y Mat. ult. 20

Hieron. transfert, *ipſe erit dux noſter in morte*, aut, recitat Lyranus, *uſque ad mortem*. Alii, *ipſe deducet nos uſque ad mortem*: vel, *juxta mortem*: vel, pedetentim ut pueri diriguntur matribus: vel, in diebus noſtræ percuſſionis: vel juvenili ætate nos præſervabit: vel ducet ductu occulto, ideſt, præſtantiſſimo; & ſuaviter, ut Lyranus de Hebræis refert, nempe ut pueri tractari ſolent: vel ſicut à pueritia, ideſt, à principio, quando eligit nos ac in ſuam accepit protectionem. Chaldæa Paraphraſis exponit, *in diebus pueritiæ noſtræ*, ſupplendo (ſicut) כביומי טליותנא *chiviome taliuthana*, Hebræa modo ſic ſe habent נהגנו על מות הוא *hu ienaghenu hhal muth*. Verbum נהג *nahag*, eſt *ducere* ac *deducere*, ut pecus paſtor minare, mater nutrixq; infantem dirigere ſolet, & ad gubernationem transfertur, ſicut & paſcere: quod hoc loco Græcè ποιμαίνειν dicitur.

Ultimæ duæ dictiones ſignificant propriè *ſuper, iuxta, in, ad uſque, ad* (quod aliter dicitur עד *hhad*) *mori*, ideſt, uſque ad mortem. Agellius עד *hhad*, lectum ſuſpicatus, interpretatur de Chriſto qui uſq; ad mortem propriam rexerit nos, ideſt, hac de cauſſa mori voluerit. Nec opus id ſuſpicari quum על *hhal*, idem valere poſſit quod עד *hhad*, nec ita benè de morte regentis exponitur ac eorum qui ad illam uſq; reguntur. Quia verò totum vitæ ſpatium quandoq; per ſæculum, & æternum etiam circumloquimur, præterea quia poſt mortem ſupereſt æternus ſtatus immortalis animæ, idcirco etiamſi LXX. legiſſent cum disjunctione על מות *hhal muth*, rectè vertere potuerunt, *in ſæcula*. Significat integrum vocabulum על-מות *hhal muth*, *pueritiam*. Fortaſſis legerunt LXX. עלמים *hholamim*. Aliæ interpretationes minus probabiles ſunt, quia recedunt magis ab Hebræo textu, ſive voces diſtinctæ retineantur, ſive componant unicam. Hoc tempore codices Hebræi emendati habent ſejunctas dictiones, quamvis Lyranus Hieron. reprehendens, affirmet in omnibus Bibliis Hebraicis quæ vidiſſet, unicam fuiſſe. Quod etiam *hhalmuth*, ſæcula ſignificare, equidem non invenio, quamvis R. Abraham id afferat de עילמת *hholamith*, vel potius עולמות *hholamoth*. Eximium & palmare beneficium regere uſq; ad mortem, regere in ſæcula, in morte non deſtituere, perſeverantiæ donum largiri, unde pendet poſt mortem æterna felicitas. *Domini Domini* ſunt felices iſti *exitus mortis*, utpote qui Deus etiam eſt *ſalvos faciendi* a.

a Pſ. 67. 21

Pſalmum totum myſteria omnia Chriſti continere commodè poſſe ex dictis elicitur. Per ſe magnus fecit ſe parvum incarnatione ac nativitate, hacq; de cauſſa laudabilem nimis, quem laudarent aſtra, tum Angeli, tum novæ ſtellæ atq; paſtores & Magi: fundata eſt Eccleſia ab ipſo qui eſt ſimul *fundamentum*, ut Apoſtolus b loquitur, *exultatione univerſæ terræ*, quando evangelizarunt Angeli gaudium magnum pro *omni populo* c: cognitus in domo præſepii quum id ſuſcepit ſeù ſuſcipi eo dignatus eſt ab iis quos dixi, & à bove aſinoq; d; *Reges congregati & convenientes in unum*, Magi fuere, nec non Herodes cum Principibus Jeroſolymitanis, & urbe tota, Magis viſa ſtella, & perturbatione aliorum mirantibus, & aliquantulum conturbatis commotiſq; ſed aliis multo magis ac Herode præſertim: *dolores parturientis* fuerunt, & in eodem Herode, & ob ſævitiam illius in matribus, quarum occidit infantes, ſed *in ſpiritu vehementi* contrivit Deus *naves Tharſis*, ideſt, conſilia Herodis, diùque poſteà omnium Chriſti & Eccleſiæ perſecutorum, miſſo etiam Spiritu Sancto Per hunc, & antea per Chriſti præſentis vitam, doctrinam, mores, miracula, mortem, reſurrectionem, aſcenſionem, quæ prius prædicta erant, viſa ſunt aut magis expreſsè cognita, licèt per fidem: ſuſcepta miſericordia Dei eſt *in medio templi* à Simeone, & Anna: ſecundùm nomen Jeſu quod eſt impoſitum in circumciſione, & ſic & laus ejus tamquam *olei effuſi in fines terræ*: *juſtitia plena* fuit *dextera* ejus quum legem circumciſionis & alia quæ injungebat, obſervavit: læta eſt Eccleſia univerſa propter judicia ipſius in univerſo redemptionis, & gubernationis ejuſdem opere: circumdederunt, & complexi ſunt Eccleſiam tum eorum qui audientes variis linguis loquentes diſcipulos, mente confuſi ſunt, tùm deinde prope infinitorum qui ſeſe aggregaverunt ad eam; id autem facta eſt opera narrantium prædicatorum tùm primorum, tùm conſequentium, ita ut omnes admirantes tam egregium, magnificum, inſtructum ædificium Eccleſiæ, prorumpant in lætum epiphonema, *quoniam hic eſt Deus Deus noſter in æternum & in ſæculum ſeculi, ipſe reget nos in ſæcula*.

b 1. Cor. 3. 11
c Luc. 2. 10.
d Iſai. 1. 3.

PSALMUS
QUADRAGESIMUS OCTAVUS.

1. In finem, filiis Core, Pſalmus.

2 AUdite hæc omnes Gentes: auribus percipite omnes, qui habitatis orbem.
3 Quique terrigenæ, & filii hominum: ſimul in unum dives & pauper.
4 Os meum loquetur ſapientiam: & meditatio cordis mei prudentiam.
5 Inclinabo in parabolam aurem meam: aperiam in pſalterio propoſitionem meam.
6 Cur timebo die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.
7 Qui confidunt in virtute ſua: & in multitudine divitiarum ſuarum gloriantur.
8 Frater non redimit, redimet homo: non dabit Deo placationem ſuam.
9 Et pretium redemptionis animæ ſuæ. & laborabit in æternum, 10. & vivet adhuc in finem.
11 Non videbit interitum, quum viderit ſapientes morientes: ſimul inſipiens, & ſtultus peribunt.
Et relinquent alienis divitias ſuas. 12 & ſepulchra eorum domus illorum in æternum.
Tabernacula eorum in progenie, & progenie: vocaverunt nomina ſua in terris ſuis.
13 Et homo quum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt jumentis inſipientibus & ſimilis factus eſt illis.
14 Hæc via illorum ſcandalum ipſis: & poſtea in ore ſuo complacebunt.
15 Sicut oves in inferno poſiti ſunt: mors depaſcet eos.
Et dominabuntur eorum juſti in matutino: auxilium eorum veteraſcet in inferno à gloria eorum.
16 Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, quum acceperit me.
17 Ne timueris quum dives factus fuerit homo: & quum multiplicata fuerit gloria domus ejus.
18 Quoniam quum interierit, non ſumet omnia: neque deſcendet cum eo gloria ejus.
19 Quia anima ejus in vita ipſius benedicetur: confitebitur tibi quum benefeceris ei.
20 Introibit uſque in progenies patrum ſuorum: & uſque in æternum non videbit lumen.
21 Homo, quum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.